

Po stopách svatého Vojtěcha.
Antiqua Cuthna 3, 2007,
pp. 91-111

Interpretace opisů na denárech spojovaných s biskupem Vojtěchem*

LUBOŠ POLANSKÝ

Druhý pražský biskup Vojtěch Adalbert díky svým soudobým legendistům vystupuje z příšeří poznání českých dějin 10. století jako svítící pochodně. Přitahoval tak a stále přitahuje pozornost mnoha badatelů snažících se přispět k poznání tohoto bezesporu výjimečného Čecha. Vedle archeologů, historiků a dalších nezůstali pozadu ani numismatici. Osobnost biskupa Vojtěcha byla a v některých případech i je, jak u podobných postav bývá zvykem, po všech stránkách idealizována, jsou s ní spojovány pozitivní jevy této doby i výjimečné předměty, na druhou stranu jsou případné kritické připomínky narušující obraz všestranně ideálního světce marginalizovány. Svatý Vojtěch však zcela jistě, aniž bychom ubírali cokoli z jeho výjimečnosti, nebyl jedinou významnou a zajímavou postavou české historie konce 10. století.

S osobou biskupa Vojtěcha byly postupně spojovány čtyři typy mincí, jeho jméno měly nést však jen tři z nich. Čtvrtá nejstarší a nejznámější ražba má v bezesporu čitelné části opisu pouze obecné konstatování HIC DENARIVS EST EPIS[COPI], tedy tento denár je biskupův.

1. ADALBIZCO – Adalbertvs episcopvs či Boleslavs dvx?

¹ Denár z nálezů v Poděbradech z roku 1936

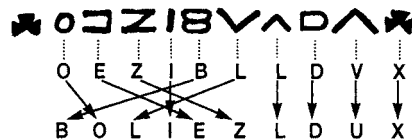
* Článek vznikl v rámci řešení interního grantového projektu Národního muzea č. P10/01IG-PO: *České, moravské a slezské mince 10.-20. století. Národní muzeum – Čauraova sbírka I. Denáry (960-1210).*

Prvním typem, na kterém se mělo objevit biskupovo jméno, je mince označovaná jako CACH 163.¹ Byla nalezena s mnoha jinými v Poděbradech. Pavel Radoměřský v rámci popisu mincí v roce 1966 vyřkl domněnku, že v opisech tohoto jinak též ikonograficky zvláštního denáru lze číst zkratku ADALBIZCO, tedy *Adalbertus episcopus*.² Tuto hypotézu zprvu přijímanou zpochybnil nejprve obecně Stanisław Suchodolski,³ později se pak stejně jako Zdeněk Petrůň pokusil o konkrétní rekonstrukci popisu.⁴ Oba vidí v popisu jméno knížete Boleslava, každý z nich však k jeho jménu dospěl jiným způsobem.⁵

- Pavel Radoměřský (1966):

- Zdeněk Petrůň (1998):

- Stanisław Suchodolski (2002):

- Luboš Polanský (2006):

² Čtení lícniho popisu na poděbradském denáru

Zatímco Z. Petrůň předpokládá přeházení písmen v popisu,⁶ S. Suchodolski vidí opis jako koruptelu, ve které chybí dvě písmena. Revize poděbradského nálezu, kterou jsem

¹ František CACH, *Nejstarší české mince*, I: *České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, Praha 1970 (dále jen CACH), s. 31, č. 163. Perokresby českých mincí u obrázků jsou převzaty z této publikace.

² Pavel RADOMĚŘSKÝ, *Studie o počátcích českého mincovnictví*, I: *Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech*, in: Numismatický sborník 9, 1965-66, s. 80 a 90. Toto přiřazení autor sám uvádí v katalogu s otazníkem a v textu pak s douškou v závorce (*cum grano salis*).

³ Stanisław SUCHODOLSKI, *Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej*, Wrocław 1971, s. 65.

⁴ Zdeněk PETRŮŇ, *Mince biskupa Vojtěcha*, in: *Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa*, Praha 1998, s. 55-77, zprvu věřil ve Vojtěchův »poděbradský« denár; o něco později však připustil možnost čtení popisu jako koruptely jména knížete Boleslava. Srov. TÝŽ, *První české mince*, Praha 1998, s. 168-169; Stanisław SUCHODOLSKI, *Die Münzen des heiligen Adalbert, des Schutzpatrons von Polen, Böhmen und Ungarn/Szent Adalbert, Lengyel-, Cseh- és Magyarországon védőszentjének pénzei*, in: Numizmatikai közlöny 100-101, 2001-2002, s. 79-93; TÝŽ, *Monety świętego Wojciecha*, in: *Civitas & villa, Miasto i wieś w średniowiecznej Europie środkowej*, Wrocław - Praha 2002, s. 447-452.

⁵ Přesto později Z. PETRŮŇ, *Příspěvek k diskuzi okolo počátků českého mincovnictví. K jedné nenapsané studii Pavla Radoměřského*, in: *Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k počtě Jiřího Slámy*, Praha 2006 [= Studia mediaevalia Pragensia 7, 2006], s. 95-96, překvapivě opět připouští Radoměřského interpretaci popisu.

⁶ Předpoklad, že tvůrci razidel písmena přehazovali, je velmi nepravděpodobný. Tvůrce vycházel z předlohy, kterou se snažil přenést na razidlo. Koruptely tak vznikaly díky chybám při tomto přenosu vynecháním písmene či jeho části, spojením dvou písmen, mírou schopnosti tvůrce napodobit

prováděl v rámci grantového projektu,⁷ umožnila posunout Suchodolského správnou interpretaci o kus dále a zrekonstruovat vznik koruptely, a to především na líci obrazově shodném s typy CACH 76 a 82.⁸ Boleslavovo jméno je tu postupně korumpováno nedoražením či naopak doplněním a nepochopením jednotlivých písmen na svých místech

³ Vývoj opisové koruptely jména Boleslav na denárech typu CACH 76, 82 a 163

vzor a v neposlední řadě snahou opravit chyby a nedostatky v předloze. Důležitým faktorem vzniku koruptel byla i předpokládaná ngramotnost tvůrců razidel. Čtením opisů pomocí přehazování písmen můžeme docílit téměř vždy několika výsledků, jejich další použití v interpretacích, jak si níže ukážeme, je zavádějící a nebezpečné.

⁷ Projekt Grantové agentury České republiky *Nejstarší přemyslovské mince 10. století a jejich nálezy v českých zemích*, reg. č. 404/05/2134.

⁸ Luboš POLANSKÝ, *The 10th Century Bohemian Deniers in the Light of Revised Finds*, in: Stanisław SUCHODOLSKI – Mateusz BOGUICKI (eds.), *Money Circulation in Antiquity, the Middle Ages and Modern Times. Time, Range, Intensity*, Warsaw – Cracow 2007, s. 135-136.

a vynecháním písmene prvního a třetího (to je v opisu vynecháváno poměrně běžně a často). Dochované mince v nálezu, a nejen v něm, nám tak zcela zřetelně ukazují vznik této koruptely.

Na rubní straně zasáhl stejný vývoj nejen opis, ale také pravděpodobně obrazovou náplň, zde však bohužel nemáme k dispozici obdobnou vývojovou linii pro její rekonstrukci. V tomto případě tak můžeme zcela jasně konstatovat, že se jedná o minci Boleslava II. vyraženou v osmdesátých letech 10. století pravděpodobně v pražské mincovně, která patří do skupiny mincí typu kříž/ruka (tzv. frízský typ CACH 102, 103, 105) s úzkou vazbou na typy kříž/kaplice (tzv. mladší bavorsko-švábský typ CACH 76 a 77) a kříž/hlava a ruka/hlava (tzv. byzantizující typ CACH především 82 a 86).

2. +ZOBĚ+ZLVA / .T.VPFAER+EOS - Zobezlav et Adalbertvs episcopvs?

⁴ Perokresby typů CACH 155 až 159 se jménem Soběslava a koruptelou Vojtěchova jména

Druhou skupinou mincí, na které mělo být vyraženo Vojtěchovo jméno, jsou mince jeho bratra Soběslava typů CACH 155 až 159.⁹ V roce 1995 vyslovila Jarmila Hásková hypotézu, že vedle opisu na líci znějícím ZOBEZLAU, lze koruptelu .T.VDFAER+EOS na rubní straně těchto mincí více než pravděpodobně číst jako [E]T ADALB[E]R[T]+E[PISC]O[PUS].¹⁰ Toto čtení bylo součástí interpretace a hypotéz vycházejících ze špatné chronologie slavníkovského mincovnictví Gustava Skalského,¹¹ která byla odmítnuta již K. Turnwaldem a S. Suchodolským¹² a jeho interpretace revidovány jako celek Z. Petráňem¹³ především na základě nových názorů na úlohu Slavníkovců z pohledu archeo-

⁹ F. CACH, *Nejstarší české mince*, I (< pozn. 1), s. 30.

¹⁰ Jarmila HÁSKOVÁ, *Slavníkovci v historické výpovědi svých mincí*, in: *Archeologické rozhledy* 47, 1995, s. 225-230.

¹¹ Gustav SKALSKÝ, *Denáry pražského biskupa Vojtěcha Slavníkovce*, in: *Numismatický časopis československý* 5, 1929, s. 26-46; TÝŽ, *Nález českých denárů z konce X. století ve Staré Boleslavi*, *Brandýs nad Labem* 1932, s. 64-78; TÝŽ, *Význam slavníkovského mincovnictví*, in: *Numismatický sborník* 2, 1955, s. 5-26.

¹² Kristián TURNWALD, *K chronologii prvních českých denárů*, Praha 1968, s. 9-10, tab. 7, 12-15; S. SUCHODOLSKI, *Początki* (< pozn. 3), s. 60-64.

¹³ Z. PETRÁŇ, *První české mince* (< pozn. 4), s. 140-159; nověji Michal LUTOVSKÝ - Zdeněk PETRÁŇ, *Slavníkovci. Mýtus českého dějepiscetví*, Praha 2004, s. 89-130; Zdeněk PETRÁŇ, *Mincovníctví Slavníkovce Soběslava. Geneze jednoho numismatického omylu*, in: *Numismatický sborník* 21, 2006, s. 57-82; TÝŽ, *Co vypovídají mince o Slavníkovcích*, in: *Antiqua Cuthna* 2, 2006 [= Vojtěch VANĚK - Jiří K. KROUPA (eds.), *Slav-*

logie a historie od Jiřího Slámy a Dušana Třeštíka.¹⁴ Z pohledu čistě interpretujícího opisy na daném souboru typů je však čtení J. Háskové, které bylo pouze jakoby mimochodem zmíněno a nijak nerozvedeno, možné.¹⁵

⁵ Základní opisové varianty denárů se jménem Soběslava a koruptelou Vojtěchova jména (CACH 159, 158 a 157)

Koruptela na rubu pěti variant třech typů mincí Soběslava je stabilní, vykazuje pouze drobné odchylky v ražbě jednotlivých písmen, ve kterých se však dá vyčíst jistý vývoj. Tento vývoj plně koresponduje s novou chronologií slavníkovského mincovnictví. Na počátku stojí typ ruka s mečem/pták (CACH 159) nesoucí opisy +ZOBЄ+ZLVA / .T.VPFLЄR+POS. Stejný opis nese i typ ruka mezi ō a ť/pták (CACH 158), pouze

níkovci v českých dějinách, Praha 2007], s. 107-121. K zařazení jednotlivých typů mincí mezi slavníkovské srovnej též Luboš POLANSKÝ - Kateřina TOMKOVÁ, *Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsí. Revize popisu a dochované části depotu*, in: Numismatický sborník 21, 2006, s. 83-124, zejm. s. 101; Luboš POLANSKÝ, *Soběslav nebo Boleslav? K spornému přiřazení denárů typu Cach 160 a 161*, in: Antiqua Cuthna 2, 2006 [= *Slavníkovci v českých dějinách*], s. 93-106; TÝŽ, *The 10th Century Bohemian Deniers* (< pozn. 8), s. 127-152.

¹⁴ Především Jiří SLÁMA, *Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století?*, in: Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 182-224; Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin*, Praha 1997, s. 419-440; nověji Jiří SLÁMA, *Slavníkovci v pohledu současného bádání*, in: Antiqua Cuthna 2, 2006 [= *Slavníkovci v českých dějinách*], s. 9-12; Dušan TŘEŠTÍK, *Proč byli vyvržděni Slavníkovci?*, in: Antiqua Cuthna 2, 2006, s. 13-19, a další články v témže monotematickém čísle periodika Antiqua Cuthna 2, 2006 [= Vojtěch VANĚK - Jiří K. KROUPA (eds.), *Slavníkovci v českých dějinách*, Praha 2007].

¹⁵ J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovci* (< pozn. 10), s. 228-229.